

ČESTO PUTA ILI ČESTO?

Dobar i ozbiljan pisac trudi se da mu jezik bude što ljepši i što jezgrovitiji. Zato on uporno dotjeruje svoju rečenicu, izbacuje loše riječi i izraze, a sve suvišnosti i ponavljanja, ako već nemaju nikakvog stilskog značenja, nastoji da izbjegne.

Na žalost, mnogi naši mladi (pa i stariji) pisci ne čine tako. Oni se prema jeziku odnose nemarno kao da to nije sredstvo njihova umjetničkog izražavanja i kao da je jezik samo stvar »dosadnih gramatičara«. Tako mi je nedavno jedan mladi pisac donio svoju novu pripovijetku da je pročitam i dam svoje mišljenje. Kad sam tu pripovijetku pročitao, rekao sam autoru da mi se njegova ideja neobično sviđa, ali da mu je stil vrlo loš. Ukazao sam mu na mnoge nedostatke, pa sam između ostalog rekao, da bi mjesto »često puta« — kako kod njega stoji — trebalo pisati samo »često«, jer je to kraće i — čini mi se — ljepše. S ovom primjedbom pisac nije nikako htio da se složi. Njemu izgleda da »često puta« i »često« ne znače isto, pa se prema tome ta dva izraza ne mogu ni zamjenjivati. Da li on u tome ima pravo?

U Broz-Ivekovićevu »Rječniku« stoji da *često* kao adverb znači häufig, crebro (isto je i kod Vuka), pa se navode primjeri: »Kad ko dođe u čiju kuću gdje odavno nije bio, a valjalo bi da *češće* dolazi. Posl. 51. Riječi koje se *često* govore. Pis. 34. Piše se *često* i bez prezimena D. Rj. 1,71.« (V. I dio, str. 157a). Dalje se ističe da taj prilog »može imati pred sobom riječcu po, kao podobro, poveliko, pobolje, ponajviše, ziemlich, Rj. 510a. Šljivovica, koju bi on prevodeći knjigu *po često* pripijao Sovj. 80.« (Ibid.) Nigdje se ne spominje da uz *često* može stajati *puta*.

U Akademijinu »Rječniku« međutim takvi se primjeri navode. U 1. tomu toga rječnika na str. 951a piše:

» — i često i češće može imati uza se riječi krat i put, a tada je kao mnogo i

više, a s tim riječima kao mnogo puta i više puta, a to je isto što i često i češće bez tih riječi: Vas taj put mučavši često krat uzdiše. P. Hektorović 27 . . . koji češće krat ispovidajut se. Š. Budinić, ispr. 34 . . . Često puta prevari se čovjek. V. Vrčević, igre 9 . . . Đavlu češće puta volimo. E. Pavić, ogled.«

Prema ovome što piše u Ak. Rj. naš mladi pisac nema pravo, jer je »često puta isto što i mnogo puta i više puta«, a to je opet isto što i često i češće »bez tih riječi«. Znači: često puta = mnogo puta, odnosno više puta. mnogo (ili više) puta = često. Iz toga slijedi logički zaključak: *često puta isto je što i često*.

Tako smo eto dobili odgovor na postavljeno pitanje. Budući da postoje ozbiljni naučni dokazi, koji potječu od Đure Daničića, o tome ne bi trebalo više raspravljati. Moj oponent morao bi da prizna kako između ta dva izraza nema razlike, te da mjesto »često puta« stavi samo »često«.

Pa ipak, istine radi, razmotrimo malo Daničićovo objašnjenje!

Da ne ponavljam još jedanput sve ono što je u Ak. Rj. o tome napisano (vidi naprijed!), uzet ću samo jedan dio Daničićeve tvrdnje. On naime smatra da »mного puta« znači isto što i »često«. U prvi mah čini nam se da je to tačno. Oni koji bez mnogo kritičnosti prihvataju autoritativna mišljenja pokušat će to i da brane. Reći će: »često« i »mного puta« znače isto, jer tako stoji u Daničića. Poslužit će se i ovakvim dokazom: Čovjek može otići u kino jedanput, dvaput, triput, pet puta, pedeset puta, stotinu puta i — da ne brojimo dalje — mnogo puta, a to znači *često*.

Ovaj dokaz, ma kako izgledao uvjerljiv, nije dobar. Ako je netko mnogo puta bio u kinu, to još ne znači da je išao i *često*. Ja sam, na primjer, mnogo puta bio u Gornjem Šeheru (više Banje Luke), pa ipak ne mogu reći da sam tamo išao često, jer u mjesec dana odem jednom ili nijednom.

U čemu je zagonetka?

Prije svega, ovdje treba uočiti da izraz »mного puta«, kad stoji uz glagole, označuje radnju koja se ponavljala, i to toliko puta da nam već izgleda »mного«. O vremenu za koje se to ponavljanje izvršilo i o vremenskom razmaku između jedne i druge ponovljene radnje ništa iz toga ne možemo saznati. Čovjek koji se, recimo, mnogo puta penjao na Zagrebačku goru mogao je tamo ići svake godine jedanput, pa se za vrijeme duga života ispeti na tu planinu pedeset puta (to je mnogo!); mogao je ići svakoga mjeseca jedanput ili dvaput (a to je opet mnogo). Izraz »mного puta« ne govori nam dakle ništa o tome jesu li se radnje (kojih je mnogo) odigrale za pet, deset ili pedeset godina i da li je između svake ponovljene radnje proteklo više ili manje vremena.

Prilog *često* pak označuje radnju koja se ponavljala, ali u kratkim vremenskim razmacima (podvlačim: *u kratkim vremenskim razmacima*). Ako se onaj naš Zagrepčanin peo na Medvednicu svake godine jedanput, pa se u toku duga života (a živio je, recimo, sedamdeset godina) ispeo četrdeset ili pedeset puta, on je tamo išao *mного puta*. Ali ako se pasionirani planinar ispne na tu planinu jedanput, dvaput ili više puta samo u jednom mjesecu, on može reći da tamo ide *često*.

»Često« dakle ne znači samo da je bilo mnogo ponavljanja neke radnje, nego i to da su se te ponovljene radnje desile ubrzo jedna iza druge, ili, drugim riječima, da je između jedne i druge ponovljene radnje proteklo — prema našem mjerilu — vrlo malo vremena.

Kod izraza »mного puta« smisaoni akcentat je na broju ponavljanja (kojih je mnogo), a kod priloga »često« ističe se vremenska komponenta ponavljanja (kojih je bilo mnogo, ali *u relativno kratkim vremenskim razmacima*).

Poslije svega ovoga pogledajmo ponovo »dokaze« pretpostavljenih braniča Daničićeve tvrdnje! Oni bi rekli: Čovjek može otići u kino jedanput, dvaput, tripud, pet

puta, deset puta, pedeset puta, stotinu puta i — da ne brojim dalje — mnogo puta, a to znači *često*.

Ja kažem: Ne! To ipak ne znači *često*!

Da bismo rekli kako taj čovjek ide *često* u kino, moramo znati i za koje vrijeme on tamo ode određen broj puta. Tek ako znamo da ide jedanput dnevno ili dvadeset puta mjesečno, možemo reći da ide *često*.

Ovdje se dakle zaboravlja ona vremenska odredbena funkcija priloga »često« zbog koje taj prilog ne znači isto što i »mного puta« (samo količinska odredba).

Na osnovu pažljivog razmatranja utvrdili smo da Daničićevo objašnjenje u Ak. Rj. nije tačno, ili bar nije dovoljno precizno. Pa ipak to ne znači da naš mladi pisac ima pravo kad kaže da je dobro pisati »često puta«, a ne »često«.

Evo zašto:

Sam izraz »često puta« u stvari je tautologija. Ako »često« znači *mного puta u kratkim vremenskim razmacima*, onda se riječica »puta« već sadrži u prilogu »često«, pa je ne treba posebno pisati.

Navest ću cijelu rečenicu u kojoj se taj izraz nalazi.

»Stanovala je blizu moje kuće — piše u spomenutoj pripovijeci — pa sam je često puta (!) vidao: na prozoru, s knjigom u ruci, u bašti gdje bere cvijeće ili u prolazu kad jutrom ide u školu i kad se, željno očekivana, oko jedan sat po podne vraća s veselom grupom svojih kolegica.«

U ovom tekstu trebalo je mjesto »često puta« staviti »često« pa bi sve bilo u redu.

Ovdje nam je pisac naime htio reći kako je njegov junak — koji u pripovijeci govori sam — vidao voljenu djevojku mnogo puta u danu (a to je često), ali joj o svojoj ljubavi nikada nije smio reći niti jedne riječi. To »često« viđanje (citiram pisca) samo je još više razgorijevalo u njemu plamen čežnje.

Mislim da je poslije svega ovoga potpuno jasno zašto valja pisati *često*, a ne *često puta*.

Milan Šipka

UZ ČLANAK S. ŽIVKOVIĆA:
»GRAMATIČKA ANALIZA NA
KNJIŽEVNIM DJELIMA«

Živkovićev članak pod gornjim naslovom (u prvom svesku ovogodišnjeg Jezika, listopad 1961, str. 11—17) vrijedan je i lijep prilog školskoj sintaksi višega reda. Pisac je, poslije općeg uvoda o analizi rečenice u školskim gramatikama i o načinu određivanja glavni rečeničnih dijelova u njima, s pravom istakao kako se u beletrističkim književnim djelima često nailazi na slučajeve (primjere) koji su za mnoge gramatički neuhvatljivi, jer ne odgovaraju školskoj šablona, te im ne mogu odrediti subjekte i predikate. Da pokaže kako se i u takvim slučajevima, premda s većim naporom, ipak može izvršiti gramatička (sintaktička) analiza i naći subjekt i predikat, prof. Živković naveo je i analizirao devet slučajeva (jedanaest primjera) iz devet književnika (poeta u užem i u širem smislu). To su ovi književnici: Branko Radičević, August Šenoa, Branko Ćopić, Drago Gervais, Borislav Stanković, Vjenceslav Novak, Janko Veselinović, Vladimir Nazor, Irving Shaw. U svih devet slučajeva dobro su određeni predikati, a subjekti u svima — osim, po mojem mišljenju, jednoga. To je u primjeru iz Branka Radičevića. I taj upravo slučaj i potakao me je da napišem ovaj osvrt. Prof. Živković citira iz Radičevićeve pjesme »Putnik na uranku« tri strofe, tj. odlomak »Pozdrav«:

Oj sunašce što razgoniš
puste noći, silne tame,
oj ti nebo štono roniš
rosne svoje suze na me,
oj ti goro štono gajiš
mile pesme, mile ptice,
oj livado što se sjajiš
puna rose i travice,
dolo, stado, janjci dragi,
frulo, cveće mirisavo,
mili vetre, vetre blagi,
oj izvore — zdravo, zdravo!

pa, među ostalim, o tom odlomku kaže: »Spomenutim prirodnim pojavama, označenim imenicama, obraća se pjesnik, upravlja im svoj pozdrav, — zato su to subjekti; sam pozdrav, upućen skupno svima njima, to je predikat (zdravo, zdravo). Cijela pjesma je jedina rečenica sa mnogo subjekata i jednim (udvostručenim) predikatom«. Istina je što Živković ovdje kaže da je cijela ta »pjesma«, tj. navedene tri strofe, jedna jedina rečenica, i da je ono »zdravo, zdravo!« na kraju te rečenice predikat njezin. Ali ja se ne mogu s njime složiti kad kaže da su ono drugo, tj. imenice kojima su označene prirodne pojave kojima se pjesnik obraća, subjekti. Mislim da se tu prof. Živković malo prebacio. Koliko ja mogu razabrati, imenice kojima su označene spomenute prirodne pojave, baš zato što se tim pojavama pjesnik (odnosno *putnik* u pjesmi), obraća, što ih *pozdravlja*, ne mogu biti drugo nego *objekti*. Na njih upravo prelazi radnja te rečenice, tj. radnja pozdravljanja (zdravo, zdravo!). A gdje je onda subjekt? Mislim da to sad nije teško pogoditi: Subjekt je sam pjesnik (odnosno *putnik*, neizrečeno *ja* u pjesmi), jer on je upravo taj koji vrši radnju pozdravljanja.

I to je uglavnom sve što bih ja u Živkovićevoj analizi tekstova iz spomenutih devet književnika popravio. A to, naravno, ne umanjuje moje naprijed izrečeno pohvalno mišljenje o općoj vrijednosti njegove analize.

Još manje može umanjiti vrijednost Živkovićeva članka jedna štamparska pogreška, koju zato ipak treba popraviti: književnik Novak nije se imenom zvao »Vjekoslav« (kako je napisano u članku na str. 16), nego *Venceslav* (ili *Ujenceslav*).

Sve u svemu, Živkovićev članak (raspravica), baš zbog svoje opće vrijednosti, zaslužio je da se i očisti od tih slučajnih lapsusa.

Nikola Rončević